

MAGYAR VAGYOK.

Magyar vagyok, magyar. Magyar- nak születtem.	Széles e világnak fénye, gazdag- sága
Magyar nótát dalolt a dajka felettem.	El nem esábit innen idegen országba
Magyarul tanított imádkozni anyám	A ki magyar, nem tud sehó boldog lenni!
És szeretni téged, gyönyörű szép hazám!	Szép Magyarországot nem pótolja semmi!
Lerajzolta képed szívem közepébe, Beírta nevedet a lelkem mélyébe,	Magyarnak születtem, magyar is maradok.
Aldja meg az Isten a keze vonását!	A hazáért élek, ha kell, meg is halok!
Aldja meg, áldja meg magyarok hazáját!	Ringó bölesóm fáját magyar föld termette, Koporsóm fáját is magyar föld növelje!

Pósa Lajos

Ismeretterjesztő előadás.

A magyar népdal.

Mit tudunk a népdalról? „Az emberek annyiszor emlegetik a népdalt, de senki sem tudja világosan „mit kell voltakép rajta értenünk“ — mondta Goethe 120 évvel ezelőtt, s valljuk be őszintén, ma sem igen tudunk róla sokat mondani. A köztudat egyszerűen intézi el a dolgot. Mindenki úgy tudja, hogy azok a nép ajkán termett énekek tartoznak ide, amelyek szájról-szájra terjedve, idővel közkinccsé válnak. Van benne sok igazság, de a népdal lényegének igazi megismeréséhez ennyi még sem elég.

Újabban sokat foglalkoznak ezzel a kérdéssel nemcsak nálunk, hanem mindenütt, ahol csak énekelnek az emberek. Nehéz a kérdés közlébe férközni, hiszen voltaképpen azt sem tudjuk meg bizonyosan, mi a néplelek? amelyből a népdal kisarjad. Mégis induljunk neki az útnak, előbb az általános emberi vonásokat kutassuk fel benne, s csak azután a sajátosan magyar vonásokat.

A földkerekség minden népe énekel. Olyan készsége ez az emberiségnek, amely a legkedvetlenebb életet folytató ú. n. ősalapotú népeknél éppúgy föllelhető, mint a legfejlettebb nemzetek körében. Azt kell mondanunk, hogy az éneklés a legősibb emberi kifejezőmódok közé tartozik. Azt is tudjuk, hogy minél elmaradottabb egy nép, annál gyakoribb szükséglet nála az éneklés. Ezzel fejezi ki mindazt, amit fejetlen közlő beszédével nem tudna elmondani, ami benne ősztönös benső hangulat, tudattalan lelki megmozdulás. Azt is tények bizonyítják, hogy a női nem érzelmileg belső életet élve, gyakoribb éneklésével túltesz a férfiakon. Mind nálunk, mind mindenütt, ahol a népben még él a daltermelés, most is megállapítható, hogy lírai (érzelmi) dalokat jórészt a falu, a tanyák leánya, asszonya költi és dalolja, míg a férfiak akarva-akaratlan inkább az elbeszélő (epikai) dalokat termelik és kedvelik nótázó alkalmakon.

Ha az éneklés eredetére tekintünk vissza, azt látjuk, hogy a kezdetleges törzsek éneklésmódja eltér napjaink nótázásának szokásos formájától. Régen így történt a nótázás: esti pihenőiken összeverődve, egy

közülük való ügyesebb éneklő: az előénekes nótázását karban követték. Előbb ő dalolt egy sort, s azt a többiek együttesen ismételték, majd újból ő énekelte a következő részt, s a kar ezt is utána énekelte. A szöveg rendszeren rögtönzött volt, s mindennapi életük valamely fontosabb, vagy váratlanabb élményét emlegették benne: tárgya mindig közös érdekű volt, nemcsak az egyént érdekelte. Majdnem mindig táncoltak hozzá, ami egyenletes lépegetésből állott, hol libasorban egymásután, hol egymás mellett. Hogy mozgásban és énekben együtt tartsanak, erősen kiemelték a ritmust. Ezt lábdobbantással, vagy az énekelt hang egyidőben való felcsendülésével érték el. Néha néhány oldalt álló tapselással, fadob ütögetéssel segített kiemelni a ritmust.

Az európai népek kétféle énekformát ismernek: van kardaluk és egyéni nótázásuk. Csoporténeklésük szinte mindenütt unisono, azaz a dalt a résztvevők ugyanegy hangon éneklik; csak az alpin-faj, a délnémet és az északolasz tercel hozzá. Ez a terces kíséret azonban ezeknél sem régi, alig százötvenéves szokás, s a magasabb (iskolai, templomi) zenekultúrából tanulták el. Ma természetesen előénekes már nincsen, ez ma már kiveszett. Az együttes karénekléssel szemben haladást jelent a mai népdalban az egyéni éneklés. Régen az embernek nem volt még saját egyénisége, nem mert, nem tudott, de nem is akart szembhelyezkedni a többiekkel. Csak lassan fejlődött ki a maga feje szerint gondolkozó, az önálló szándékú és ítéletű ember, aki szembe tud helyezkedni a többivel, a szokásokkal. Ez a személyes önállóság azonban még a művelt nemzetek népi rétegeiben sem érlelődött ki teljesen.

Hogyan terem a népdal? A lélekbe oltott művészi készség adománya feltalálható az emberiség fejlődése mentén minden fokon. Létrehozója és fenntartója a *tetszés*, az önfelédtt gyönyörködés, amely éppúgy bennél a népdal alkotójában, mint az élvezőben, akinek a mű utóbb belső élményévé válik. Minden fokon akad egy-egy tehetség, aki a többinél rátermettebb, fogékonyabb: ez lesz annak a rétegnek a művésze. Ez a népnél a *nóta*, aki talán írni sem tud, mégis verset szerez, hírből sem hallotta a kótát, és mégis zenét komponál. Nehéz, szinte lehetetlen közelférközni a nép lelkéhez: még ha közülről való is az ember, egyetlen rés van mégis, ahol megleshető: ez a népdal. Csak ezekben tudjuk igazán megismerni a nép lelkét, csak ezekből hangzik felénk annak a különben elzart világnak egy-egy gyónása, elárulva legtitkosabb kedélymozgalmát, amelyet akárhányszor még maga sem ismer tudatosan. Általában elmondhatjuk, ha népünk lelkét akarjuk megismerni, ennek legsikeresebb útja a dalaival való beható foglalkozás, s itt is inkább annak szövegével, mint a dallamával. A népdal szövegében mondja el az egyszerű ember mindazt, ami fáj neki, ami bensőleg foglalkoztatja: vágyait, örömét, bűját-baját, s amit másképp meg nem vallana a világ minden kincséért sem.

Nincs időnk itt arra, hogy a népdalszövegek versalakjaival, ritmusával stb.-vel foglalkozunk. Mi itt csupán a magyar népdal néhány jellegzetes vonására szeretnénk rámutatni, s azt megvilágítani.

Nézzük például először azt, mi indítja dalköltésre a nótafát? A népet, egyszerű életviszonyai között az ami rendes, ami mindennapi, nyugton hagyja; ilyenkor nincs ok, ami megnyissa lelkét és dalra fakassza ajkát, s ha játszi kedve mégis dúdolásra, éneklésre készíti, ismert nótákat kerít sorra, ami éppen fülébe esendül; de új nóta nem terem ilyenkor ajkán. Ha azonban e nyugalmi állapotból kisodródik valami miatt, ha szerelmes lesz, s átérzi annak bűját-baját, örömét (szerelmi dalokban); ha elkerülve hazulról, a visszavagyódás, a honvágy emészti (katona-dalokban); ha mostoha az élet hozzá, bajba kerül, ha szájára veszi a íalu, vagy fiatalos dalos hetykeséggel fittyet hány mindenkinek. — szóval ha kedélyállapota szakadatlan változásokon megy keresztül, és az érzelem kezd úrrá lenni fölötte: rögtön kicsordul ajkán az érzés, s ennek kifejezés módja a népi lélekben új dal, új szövegű ének. Szokatlan kedélyállapota éppoly rejtélyes előtte, mint a természet akárhány megnyilatkozása; itt is, ott is keresi rá a magyarázatot: rendjén van-e ez így, vagy nincs? S hová fordulhatna magyarázatért, ha nem a természet tanulságaihoz? Valóban, ha ezernyi

népdalszövegünket átnézzük, saját egyéni öröme és baja közlésén kívül csak a saját helyzetére vonatkozó természeti megfigyeléseit találjuk benne. Vagy észreveszi ezek között a magáéhoz hasonló esetet, ilyenkor hasonlatba áll össze a két helyzetkép, vagy nem talál rá megfelelőt, ilyenkor ellentétbe állítja a kettőt, felpanaszolva, miért bánt vele a sors másként, mint ahogy a természet törvényszerűségei kívánnák. De nézzünk néhány példát az elmondottakra:

Ellentétre: Csak nekem nem szabad szeretőmhöz járni...

Szabad a madárnak ágról-ágra szállni,

Vagy: Magas jegegyefán sárgarigó fészek,

Édes kis galambom de szeretlek téged!

Az a sárgarigó könnyen felszáll oda,

De én tihozzátok nem mehetek, soha...

Hasonlóságra: Aláfoly a Tisza, nem folyik vissza,

Elment az én rózsám, nem jön többet vissza...

A nép fiának mindenben a természet az irányadója, annak rendje (szafályoz előtte, mindent azzal igazol.

Megért kalászt aratni kell,

Anyányi lányt szeretni kell;

Hogy édes legyen a szája,

Csókot kell hullatni rája.

Elszárad az a fa kit a fejsze levág,

Elhervadok én is, ha a rózsám elhagy...

Zavaros a Duna, nincs tisztogatója,

Szomorú a szívem, nincs vigasztalója...

Meg kell a búzának érni,

Hogyha mindig a nap éri.

Meg kell a szívnek repedni,

Ha mindig csak bánat éri.

Példáinkon megfigyelhető az a sajátság is, hogy a természethől vett kép mindig elül áll, csak azután tér az elmondó a maga lelki állapotára. Ez feltűnő következetességgel vonul végig népdalköltészetünkön.

Máskor — igaz hogy csak kivételes esetekben — csak később jelentkeznek a természeti kép. Például:

Szól a világ, mit hajtok rá,

Ugy ég a tűz, ha raknak rá.

Tettek is rá, tesznek is rá,

Ugye babám, ne hajtsunk rá.

Amnyi nekem az irigyem,

Mint a zöld fűszál a réten...

Jaj, de nehéz a szerelmet titkolni,

Tövis közül szagos rózsát kiszedni...

Van olyan népdal is, amelyben a kép nem kapcsolódik belsőleg a dal tartalmához, csak keretül szolgál, hogy az éneklő beleszövhessen mondani-
valóját. Erre példa: Kicsi falu, fehér ház,

Barna kislány, mit csinálsz?

Hej, csinósítom magamat,

Várom a galambomat.

A természetkezdésnek ilyen fajtáját helyzetkép-nek nevezzük. Ilyenek még: Derül-borul a Dunáru,

Jön a rózsám a tanyáru,

Megismerem járásáru,

Fekete göndör hajáru.

Somogybul való ez a kis népdal:

A lapaji telefonyfa de magos,
Tetejibe a porcollán de poros.
Reá vagyon tekerve az a kutya drót.
Le se jesik, mégis leagyi a szót.

Mikor tetszik igazán a népdal? Akkor, ha minél egyszerűbb, keresetlenebb. Az új, a meglepő benne a képgazdagság, amely a dalt elevenné, szélessé teszi.

Van a népdalnak egy másik érdekes vonása is, ami mindenütt elterjedt: a jelkép. Pl. a „rózsám“ szóból kiérezhető, hogy előbb így hangzott: olyan vagy, mint a rózsza! Ezt a hasonlatot azután összevonta a nép, s egyszerűen azonosította a leányt a rózsával. Így lett az egyszerű hasonlatból jelkép. Az érdekesség az egészben az, hogy míg a germán és szláv népek túlnyomóan az állatvilágból kölcsönzik jelképeiket, nálunk túlnyomó a növényvilágból, virággal kapcsolatos jelképes kifejezés. E jellemvonás keletre vitel, s alighanem ősrégi örökségünk. Nálunk annyira megszokott lehetett ez a népdalszövegekben, hogy évszázadokkal ezelőtt ezeket virágénekek néven emlegetik.

Jaj, de szépen harangoznak Tarjánba,
Elhervadt a falu legszebb virága ...
Ej-haj, nem bánom,
Nekem is van virágom,
Ej haj, leszakasztom a nyáron.

Kútágásra szállott a sas,
Engem rózsám ne csalogass.
Csalogatott engem más is,
Náladnál szebb virágszál is.

A múlt század közepétől kezdve aztán az általános „virág“-képet egyre jobban kiszorítják az egyes virágfajták: rózsza, viola, liliom stb. Közöttük a rózsza válik leggyakoribbá:

Nincs szebb virág kertetekben a rózsánál,
Nincs szebb kislány a faluban a rózsámnál.

Kedvelt jelkép a viola is:

Ezt a kerek erdőt járom én,
Ezt a barna kislányt várom én,
Ez a barna kislány viola,
Én vagyok a vigasztalója.
Hogyha elmész violám,
Nem lesz többet vig órám.

Egyéb virágfajták költői jelképével is gyakran találkozunk népdalainkban:

Rozmaringyszál lehajtotta a fejét,
Édesanyám összetette a kezét,
Hull a könnye két szeméből lefelé,
Ugy gyűjt velem az ezredes úr elé.
Egy asszonynak két eladó lánya,
Egyik szegifű, másik majoránna ...

Bodrog partján nevedett tulipán,
Bús szívem csak téged óhajt, téged bán ...

Zöldelő szép liliomszál,
Kérlek, tőlem ne irtózzál.

A molnárnak szép leánya,
Volt a szívem ibolyája.
De az anyja másnak adta,
Tán attul állt meg a malma.
Lányom, lányom gyöngyvirágom,
Kerti virágszálom ...

Az állatvilágból vett jelképek között legtöbb a madár, azok között is a galamb.

Mint madár a száraz ágon.
Csak úgy tengek a világon...

Én vagyok az a gerlice,
Ki a páriát elvesztette,
Egy vadgalamb elkergette,
Szerelmünket irigyelte.

Jaj, de szépen harangoznak Tarjánba,
Elhervadt a falu legszebb leánya,
Három galamb húzza jó a sarangot,
Úgy temetik a negyedik galambot...

Hosszúra nyúlva előadásom, ha sorra venném most még a népdal fajait, a szerelmieken kívül a katonadalokat, a pusztai pásztordalokat, a betyárdalokat stb., de ezekre most nem térünk ki, majd más alkalommal.

Befejezésül még csupán annyit mondunk, népdalaink a magyar nép jellemének hű, részletes tükörképei. Benne lelkének legtittkosabb redői nyílnak meg s érzelmei közvetlenül tolnak ajkára. Népdalaink egyik jellegzetessége, hogy benne észrevehető mindig népünk határozott tisztessége, illemtudása; a magyar nép alapjában véve korántsem erotikus. A népi suhanc fiatalság szabadabb modorú, ez korával és élenkségével jár, de bántóvá, trágárrá ez csupán boros állapotban, az ösztönök felszabadulásával válik. Káromkodásainkról tudvalevő, hogy majdnem kivétel nélkül szószerinti fordításai a délszláv káromkodásnak, s bevándorolt pásztorok terjesztették el valamikor népünk között.

Másik jellemvonás, ami népdalainkból kiviláglik, a nyílt, közvetlen őszinteség. Nincs hátsó gondolata, amit beszédével leplezni akarna; amit érez és amit gondol, tekintet nélkül annak élére, vagy önelleplező voltára, úgy kerül hamisítatlanul ajkára is.

Szóljunk még népdalaink különös varázsáról, amely elfog mindenkit, aki egyszer hallotta. E különös hangulatba-mélyedésnek lélektani okait itt messze vezetne részleteznünk, talán nem is tudnók végső indítékait kellőképpen kifejteni. Egy azonban bizonyos, a mintegy félszázad óta egymástól elszakadt ú. n. „úr”-i és népi társadalmat talán csak ez az egyetlen szál fűzi még össze egymáshoz. Ebben rejlik a népdal nagy összefogó, egyetemes szerepe, értéke. Népdalaink tehát közös nemzeti kincseink, amelyeket megőrizni, továbbadni valóban a legszebb kötelességünk.

(Az énekkar, dalárda mutasson be néhány szép, eredeti magyar népdalt. Az előadást színesebbé tehetjük azzal is, ha az itt bemutatott példák néhányát a kar mutatja be.)

Szülői értekezéslet.

Hogyan tanuljunk ?

Az alsó tagozaton lehetőleg mindent az órán tanuljunk meg. Más a helyzet a felső tagozaton, ahol nehezebb költemények, más emlékezetben megtartandó meghatározások stb. szükségessé teszik a tanulók otthoni tanulását. Éppen ezért foglalkoznunk kell a kérdéssel: hogyan tanuljanak? Sok sikertelenségnek, elkedvetlenedésnek vehetjük elejét, ha a kérdésnek időt szánunk, s megbeszéljük a tanulókkal a dolgot.

Ha valamely anyagot azzal a szándékkal vésünk emlékezetünkbe, hogy hosszabb-rövidebb ideig lehetőleg híven megőrizzük, akkor tanulunk. Hogyan tanulhatunk a leggazdaságosabban, vagyis a lehető legrövidebb idő alatt a legkisebb fáradsággal, úgy, hogy a tanult anyagot a lehető leg-hosszabb ideig emlékezetünkben tarthassuk?

Először is ismernünk kell azokat a tényezőket, melyek befolyásolják